

УДК 342.5

**Віктор Кравченко,**

кандидат юридичних наук, доцент,  
завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права  
Університету економіки та права «КРОК»

### Рецензія на монографію Х. В. Приходько «Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти»\*

*У рецензії аналізуються основні положення монографії Х. В. Приходько «Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти».*

**Ключові слова:** конституційний процес, конституційне право, правова система, міжнародно-правові стандарти.

З прийняттям Конституції України значно активізувався процес формування процесуально-правових основ реалізації визначених нею засад національного конституційного ладу. Цей процес відбувався (і відбувається сьогодні) з огляду на необхідність належного відтворення досягнень світового конституціоналізму в сфері прав людини, громадянського суспільства, соціально-орієнтованої державної політики, становлення Української держави як повноправного та самодостатнього суб'єкта міжнародного права. Конституційний процес у його широкому значенні виступає одним із прикладних факторів ефективної дії (тобто функціонування) основ конституційного ладу України, обумовлених (факторів) національною правовою традицією та ретроспективними особливостями її становлення.

Сучасна ліберальна концепція конституційно-правового статусу особи, яка відтворена в Конституції України шляхом закріплення широкого переліку основних прав і свобод людини і громадянина, може мати практичне значення лише за наявності реального соціально-юридичного механізму його (статусу) реалізації. При цьому, однією з невід'ємних складових цього механізму є конституційно-процесуальна основа взаємодії суб'єктів конституційного права,

спрямованої на практичне втілення проголошених конституційних антропологічних цінностей. Відповідно, конституційний процес при цьому виступає системним комплексом процесуальних гарантій реалізації конституційної правосуб'єктності. У цьому зв'язку функціональність конституційного процесу вбачається в одних з його пріоритетних функцій — правозабезпечувальній (тобто правовиконавчій) та правозахисній, зміст яких обумовлений принципами конституційно-правового статусу особи, зокрема принципами правової держави (ст. Конституції України) та верховенства права (ст. 8 Конституції України).

Цілком закономірним є те, що конституційно-правова наука чутливо реагує на сучасні реалії громадського життя, тенденції і прагнення демократизації його устоїв. Однією з домінуючих тенденцій становлення та розвитку доктрини конституційного права можна відзначити формування, становлення та розвиток теорії конституційного процесу, яка змінюється під впливом гуманістичних антропологічних ідей. Це стало серйозним поштовхом для традиціоналізації конституційного процесу. Він перестає сприйматися в його суто юрисдикційній інтерпретації і переходить від моністичної (судової) концепції в площину плюралістичної (правореалізаційної) в суб'єк-

\* Приходько Х. В. Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти : монографія / Х. В. Приходько ; відп. ред. М. О. Баймуратов. — Тернопіль : Джура, 2010. — 292 с.

тивному значенні) його концепції, постає в юриспруденції як множина онтологічних форм (способів) реалізації та захисту прав і свобод суб'єктів конституційного права, легалізованих Конституцією.

Аналізуючи питання процесуальної форми, не можна обійти проблематику регламентного процесу, який також перебуває під впливом політико-правових трансформацій, що відбуваються в Україні. Регламентний процес об'єктивує правові процедури організації та функціонування публічної влади на усіх конституційно визначених рівнях і, у зв'язку з цим, виступає процесуальною формою легалізації і легітимації організації та функціонування влади народу України — державної, регіональної, муніципальної. В зазначеному аспекті — виступає невід'ємною складовою конституційного процесу.

Огляд наукових досліджень останніх десятиріч, вивчення сучасної судової практики щодо проблемних питань інституту державної влади в Україні, реалізації конституційних принципів її організації та функціонування дає змогу констатувати, що, незважаючи на підвищений науковий інтерес до цих питань, вони залишаються дискусійними, концептуально невирішеними та в багатьох аспектах нереалізованими. Зокрема одним із малодосліджених є питання ефективності дії системи стримувань і противаг — одного з механізмів забезпечення легальності та легітимності державної влади, політичного компромісу між її суб'єктами, а також соціального діалогу між державною владою та громадянським суспільством. У функціональному аспекті ефективності дії закладена конституційна модель системи стримувань і противаг виявилась малоефективною на практиці, в тому числі через недостатній рівень її процесуально-правового забезпечення. В методологічно-правовому та інструментальному аспектах однією з причин цього є порушення принципів єдності матеріального і процесуального в конституційному праві, збалансованості та оптимальності правових процедур взаємодії органів та/або посадових осіб державної влади, а також державної влади з іншими рівнями/видами влади, зокрема регіональною та муніципальною.

Сучасна наука конституційного права є спадкоємницею так званої регламентної концепції державно-процесуального права, сутність якої зумовлена регламентними нормами функціонування представницьких установ. З урахуванням сучасних тенденцій розвитку конституційного права України, однією з яких дедалі частіше виявляється тенденція його процесуалізації, регламентний процес починає посідати одне з пріоритетних місць, хоча ним сфера конституційно-процесуального регулювання не обмежується. Однак представницька демократія та її процесуально-правове забезпечення залишається прерогативою регулювання (координації) конституційного процесуального права.

Привертає увагу й проблема удосконалення правових процедур представницької демократії згідно з усталеними міжнародно-правовими стандартами регламентних процедур, уніфікованих міжнародними організаціями, в тому числі міжпарламентськими. Адаптація українського законодавства до міжнародно-правових стандартів демократичних інститутів потребує від України якісно нових підходів до їх процедурно-процесуального забезпечення. В першу чергу, ідеться про виборчий, референдумний, парламентський, муніципальний процеси. Безспірно, конституційно-правова наука не може і в цих питаннях залишатися осторонь і не реагувати на європейські орієнтири демократизації репрезентативних процесів.

Наведені вище положення суттєво актуалізують питання процесуально-правових явищ у конституційному праві, дослідження яких зумовлює потребу усебічного гносеологічного аналізу концептуальних основ узагальнюючої категорії різних за правовою природою явищ конституційного процесуального права. Як родові поняття, в новітній науці конституційного процесуального права позиціонується категорія «конституційний процес».

У цьому зв'язку назріла об'єктивна необхідність науково-доктринального обґрунтування змісту співвідношення понять конституційного процесу (в його широкому та вузькому значеннях) та конституційного судового процесу. Зміст

останніх публікацій з актуальних проблем теорії та практики конституційного правосуддя в Україні свідчить про те, що не сформовано належної методологічної основи формування доктрини конституційного процесу та позиціонування останнього як самостійного виду юридичного процесу в Україні, визначення його місця та ролі в системній сукупності інших процесуальних форм конституційно-правової сфери.

У викладених вище аспектах конституційно-процесуальна проблематика знаходить своє детальне відображення в рецензованій монографії молодшої вченої Х. В. Приходько «Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти», в якій автор здійснює теоретико-концептуальний аналіз і науково-доктринальне обґрунтування як самої категорії «конституційний процес», так і суміжних категорій, які наповнюють його соціально-юридичний зміст. Зокрема в монографії конституційний процес обґрунтовується як самостійний вид юридичного процесу в Україні, аналізуються функції конституційного процесу та окреслюються його роль і місце в національній правовій системі, розглядаються міжнародно-правові стандарти конституційного процесу, пропонується оригінальне авторське бачення теоретико-правової моделі блоків-видів конституційного процесу, в рамках висвітлення якої здійснюється усебічний аналіз статутарних і динамічних аспектів конституційного процесу в їх системному зв'язку. Також висвітлюється діалектичний зв'язок конституційного процесу з політичним процесом, аналізуються проблемні питання інституціоналізації конституційного юрисдикційного процесу, обґрунтовується концепція муніципального процесу в Україні. Автором висвітлюються основні тенденції становлення та розвитку конституційного процесу в Україні.

Імпонує той факт, що в своєму дослідженні автор використовує «широкий» підхід обґрунтування правової природи конституційного процесу як самостійного виду юридичного процесу. Тобто автор здійснює комплексний системно-функціональний і структурно-функціональний аналіз конституційного процесу, що

в подальшому дає змогу виявити міжгалузеві функціональні зв'язки в процесуально-правовому забезпеченні суспільних відносин та врахувати їх у ході удосконалення конституційного процесуального законодавства України.

Достатньо переконливими та науково обґрунтованими уявляються наведені семантичні значення конституційного процесу, які висвітлюють його багатифункціональний і поліструктурний характер.

Методологічно значущими є висновки автора щодо ролі та місця конституційних процесуальних норм у механізмі реалізації Конституції України. Зокрема слід погодитися з автором у тому, що основне призначення процесуальних конституційно-правових норм — правозабезпечення конституційних процедур дотримання визначеного конституційним законодавством порядку реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також своєї компетенції органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами конституційного права.

Привертає увагу методологічний ресурс, використаний в монографічному дослідженні. Так, автор аналізує онтологічні, аксіологічні, структурно-функціональні, антропологічні, прaxeологічні та інші аспекти конституційного процесу. Цікавою та інноваційною вбачається розроблена Х. В. Приходько динаміко-статутарна модель конституційного процесу, яка повною мірою висвітлює його найбільш суттєві особливості та ознаки, котрі відрізняють, характеризують конституційний процес як один із різновидів юридичного процесу.

Видова та інституціональна характеристика, представлена в рецензованій роботі, має особливе методологічне значення для подальших розробок теорії виборчого, референдумного, парламентського, муніципального, конституційного юрисдикційного процесів.

На особливу увагу заслуговують висновки автора щодо змісту співвідношення конституційного процесу та конституційного юрисдикційного процесу (як категорій «цілого» та «особливого»). Обґрунтовується положення про те, що основні телеологічні доміанти консти-

туційного юрисдикційного процесу вбачаються в трьох його основних зрізах: 1. Конституційний юрисдикційний процес виступає процесуальною формою конституційного правосуддя (статутарний аспект). 2. Конституційний юрисдикційний процес — комплекс правових процесуальних технологій конституційного судочинства, зокрема технологій захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина; охорони та офіційного тлумачення норм Конституції України; імплементації міжнародно-правових стандартів тощо (статутарно-динамічний аспект). 3. Конституційний юрисдикційний процес — це конституційне провадження (динамічний аспект).

Вельми актуальною та вчасною вбачається сформульована концепція муніципального процесу, який, за визначенням автора монографії, є особливим видом і формою конституційного проце-

су; правовою формою діяльності суб'єктів місцевого самоврядування щодо реалізації визначеної Конституцією та законами України компетенції, урегульовану нормами муніципального процесуального права.

Виходячи з викладеного вище сформульовані власні узагальнення і висновки не викликають сумнівів у достовірності і свідчать про наукову зрілість автора та наукову новизну дослідження, що має також і непересічне практичне значення.

Положення, сформульовані в монографії, є вагомим внеском у розвиток вітчизняної науки конституційного права, а сама монографія, безумовно, буде корисною як для вчених-конституціоналістів, аспірантів та студентів юридичних навчальних закладів, так і для всіх, хто цікавиться проблемами розвитку вітчизняної науки конституційного права.

---

**Кравченко Виктор. Рецензия на монографию К. В. Приходько «Теория конституционного процесса: доктринальные и прикладные аспекты».**

*В рецензии анализируются основные положения монографии К. В. Приходько «Теория конституционного процесса: доктринальные и прикладные аспекты».*

**Ключевые слова:** конституционный процесс, конституционное право, правовая система, международно-правовые стандарты.

**Kravchenko Victor. Review of the monograph K. V. Prikhodko «The theory of the constitutional process: the doctrinal and practical aspects».**

*The review analyzes the main provisions of the monograph K. V. Prikhodko «The theory of the constitutional process: the doctrinal and practical aspects».*

**Key words:** constitutional process, constitutional law, legal system, international legal standards.